

SJÖRUSTNINGAR, FLOTTAVTAL OCH MARINA TYPFRÅGOR

Av kommendörkapten E. BIÖRKLUND, Stockholm

VARE sig man anser, att den kris vi genomleva beror av de »missnöjda» staternas strävan till bättre plats i solen eller har sin grund i kampen mellan bolsjevism och fascism-nazism eller ser krisens orsaker i en ekonomisk intressekamp, som icke ännu pendlat till jämvikt, torde de flesta vara eniga om att det politiska läget i världen är allt annat än löftesbringande. Oron för morgondagen präglar icke blott rådslagen mellan stormakternas ledande statsmän utan sprider sig även till de mindre makterna.

Det försämrade internationella läget har satt djupa spår i våra dagars Europa. Ett Ryssland under stark militär utveckling, ett Tyskland stätt i en väldig upprustning, vars kostnader tillerkänns prioritetsrätt, ett Frankrike försvagat genom inre meningsmotsättningar men som offerar stora summor på försvarsberedskapens altare och ett England, som sent omsider men målmedvetet strävar att snarast möjligt komma upp till sådan militär styrka, att det icke skall bliva tvunget att i framtiden ånyo falla till föga för maktspråk — se där några fakta, som karakterisera läget. Detta läge har skärpts betydligt sedan den tid, då vår senaste försvarsutredning utformade sin grundåskådning.

På alla områden av det militära livet hava upprustningstendenserna gjort sig gällande, icke minst beträffande *sjörustningarna*. Den från vissa håll hävdade tanken, att flygvapnets utveckling skulle komma att betyda döden för artillerifartygen, har visat sig grundfalsk. Samtliga stormakter och ett stort antal andra stater hava redan i handling visat, att de bedöma saken helt annorlunda. Härmed är icke sagt, att flygvapnet i någon mån kan eftersättas, visst icke. Ett starkt flygvapen är numera lika nödvändigt i försvarssystemet som övriga försvarsgrenar.

Ryssland, som under en följd av år nöjt sig med att i maritimt

hänseende komplettera sitt flottbestånd genom nybyggnad av lätta fartyg, särskilt av undervattensbåtar, är enligt marskalk Tuchtatshevsky i färd med att skapa »en stark och mäktig högsjöflotta». »Pravda» meddelar, att flottan nu skall utbyggas med slagskepp, stora kryssare, stora jagare och ubåtar för offensiva uppgifter. Det lider intet tvivel att det är önskan dels att kunna möta förvecklingar i Fjärran Östern och Medelhavet, dels att bättre kunna balansera den återuppvuxna tyska örlogsflottan, som härvid är drivkraften. Genom Vitahavskanalen har man dessutom numera möjlighet att till detta hav förskjuta fartyg av begränsad storlek, vilka från Murmanskustens baser kunna operera i Atlanten, Nordsjön och dess förgreningar. Rysk sjömakt kommer av allt att döma att ånyo göra sig påmint långt utanför »säckén» i Finska viken.

Av de övriga Östersjöstaterna har ävenledes Finland gjort allvarliga strävanden att skaffa sig ett användbart sjöförsvär, bl. a. genom färdigställandet av pansarbåtar med 25 cm. kanoner. Polen har redan nu utvecklat sitt marina personalbestånd till en summa, såväl vad officerare som manskap beträffar, som betydligt överstiger den svenska örlogsflottans. Enligt polska uppgifter skall man taga itu med att bygga tvenne slagskepp å 25,000 tons, flygplankryssare m. m. Detta är det pris som Polen, med sin kuststräcka lika lång som skånska sydkusten, betalar för att vid förvecklingar inom Östersjöbäckenet kunna bevara sin självbestämmanderätt.

Tyskland har visat sin vilja att avkasta Versaillesfredens militära tvångströja, icke blott genom att införa tvåårig värnplikt, uppsätta ett stort flygvapen samt befästa den demilitariserade Rhenlandszonen och Helgoland. Inom loppet av mindre än åtta år har man skapat en örlogsflotta, nu sammansatt av nästan uteslutande högmodernt flottonnage. Slagskeppen av den bekanta »Deutschland»-typen om 10,000 tons hava efterföljts av under byggnad varande slagskepp om 26,000 tons storlek samt av stora kryssare med 20 cm. artilleri. Än större slagskepp äro under tillblivelse. Personalbeståndet i tyska marinen har på de tvenne sista åren fördubblats. Redan år 1941 beräknas tyska flottan vara uppe i de 35 % av den engelska flottans styrka, som 1935 års tysk-engelska avtal medgav beträffande övervattensfartygen.

England har under senaste år ökat sin marinbudget med 36 % (till 81 milj. pund sterling). En särskild regeringskommission har

beslutat en stark ökning av flottan. Den engelska regeringen anser icke, att flygvapnets utveckling har den lamslående inverkan på sjöoperationer i Medelhavet, som man i svensk press sett angivas. Malta övergives visst icke såsom örlogsbas utan i stället förstärkes dess luftförsvar; dess anläggningar där liksom den nya basen å Cypern utbyggas till mycket starka flygbaser. Flotta och flyg komplettera varandra i Medelhavet liksom på andra innanhav. Att uppkonstruera ett motsatsförhållande dessa vapengrenar emellan är felaktigt. Sagda vapen stödja och förstärka inbördes varandra i vad angår skyddet av förbindelserna sjövägen. De äro omistliga länkar i försvarskedjan armé—flotta—flyg. Påståendena om en omvärdering i England av artillerifartygens värde äro felaktiga. Oförtydbara regeringsuttalanden samt yttranden från »Imperial Defence Committee» i denna sak dugga tätt. Den 1 januari 1937 stapelsättas tvenne slagskepp samt fyra stora kryssare. En tilläggsbudget på ytterligare 1—2 slagskepp är icke osannolik. På fem år avser man att bygga 11 slagskepp, 25 kryssare och ett 60-tal jagare m. m.

I Frankrike är flygpsykosen i vad angår fartygens sårbarhet mot luftanfall ävenså ett passerat stadium. Ett flertal marinministrar hava klart tillkännagivit, att noggranna undersökningar utvisat haltlösheten av påståendet, att artillerifartygens tid är förbi. Tvenne nya slagskepp om 26,500 tons flyta redan på vattnet, tvenne slagskepp om 35,000 tons äro under byggnad, allt vid sidan av kryssare och lätta fartyg.

Italien har satt klar kurs i nybyggnadshänseende. En ökad marinbudget, tvenne slagskepp om 35,000 tons, kryssare och ökade marinkadrar utgöra milstolparna. Erfarenheterna från den engelsk-italienska spänningen i Medelhavet hava icke gått ut på att man kan ersätta flotta med flyg. Man behöver en stark flotta och ett starkt flyg. Mussolini vill lära italienarna »öbosmentalitet» för att de bättre skola förstå Italiens sjöförsvarsproblem. Medelhavet är för Italien »livet».

I U. S. A. och Japan taga budgetökning och artillerifartygsbygge ofantliga proportioner. Jämväl medelstora och mindre länder öka sina försvarsutgifter inför den ovissa internationella situationen och härvid försumma ingalunda de maritimt betonade länderna de marina kraven.

Av det sagda torde framgå de tendenser, vilka f. n. göra sig gällande i världen. Icke blott länder, vilka liksom Sverige äro

till större delen havomflutna, utan även andra med vida mindre havsbetonat läge låta sig angeläget vara att bibehålla och utveckla sitt sjöförsvär.

Klenmodighet i maritimt hänseende, baserad framför allt på en nedvärdering av artillerifartygen, är en förlegad och omodern ståndpunkt.

Allmänheten, som emellanåt ser återgivet i pressen förhandlingar mellan olika makter angående eventuella *flottavtal* för begränsning eller minskning av sjörustningarna, förledas ofta att tro, att det i praktiken förefinnes någon verklig strävan till minskning i detta hänseende. Så är emellertid ej fallet. Sanningen är i stället, att det f. n. pågår en jättelik upprustning till sjöss, större än någonsin tillförne, och att talet om flottförhandlingar i begränsande syfte närmast är till för att dölja det faktum, att kapprustningen är i full gång.

Det mångomtalade Washingtonavtalet av år 1922 tillkom vid en tidpunkt, då stormakternas flottor vuxit hastigt under och såsom en följd av kriget och i avsikt att dämpa den maritima konkurrensen mellan de f. d. allierade. Washingtontraktatens bestämmelser om stagnation i slagskeppsbygge togo dock alla stormakter igen på annat håll, bl. a. genom ett forcerat bygge av stora kryssare av i Washingtonavtalet medgivna maximiegenskaper. Man fick redan nu belägg på att avtal, som endast reglera en del av rustningsfrågan, äro till föga nytta; de leda allenast till att rustningarna forceras inom de tillåtna fartygsslagen eller »zonerna». Romkonferensen år 1924 och de långa Genèveförhandlingarna 1926—30 visade också svårigheten för att till medelstora och mindre makter utsträcka giltigheten av de principer, omkring vilka ett fåtal stormakter i en särskilt politisk situation tillfälligt kunnat ena sig.

Missnöjda med nedpressningen år 1922 reagerade snart Japan, Frankrike och Italien¹ mot tidigare avtal och 1930 års Londontraktat kunde allenast komma till ett fastslående av kvantitativ

¹ Beträffande ubåtarnas användande hava Frankrike och Italien numera accepterat bestämmelserna i 1930 års Londontraktat, att ubåtar i krigstid ej få sänka handelsfartyg utan att besättning och passagerare dessförinnan bringats i säkerhet. Ur teknisk synpunkt må i detta sammanhang nämnas, att påståendet att man i Tyskland skulle hava lyckats att konstruera s. k. enhetsmaskineri för ubåtar i undervattens- och i ytläge icke ännu besannats.

begränsning beträffande vissa fartygsklasser. Washingtonavtalet av år 1922 samt Londonavtalet av år 1930 utlöpa båda med utgången av innevarande år.

England, Frankrike och U. S. A. hava sedan år 1930 icke kunnat enas om någon *kvantitativ* begränsning utan endast (genom avtal i London av den 25 mars 1936) om att icke bygga fartyg av visst slag, s. k. *kvalitativ* begränsning. Alla hava de klart för sig att de behöva och måste bygga slagskepp, men medan detta bygge pågår och kräver huvudparten av nybyggnadsanslagen är det givetvis praktiskt att söka undvika att andra länder samtidigt bygga fartyg av typer, som göra de tidigare byggda Washingtonkryssarna mindre värdefulla. Härav föranleddes ett avtal mellan de ovannämnda tre stormakterna om att icke under sex år bygga fartyg om 8,000—17,500 tons displacement (»förbjuden zon»), att å artillerifartygen ej nyttja kanoner med 25,4—15,5 cm:s kaliber samt att utbyta upplysningar angående nybyggnader m. m. Sagda avtal har icke ännu ratificerats av flertalet signatärmakter, men det förefinnes en varm önskan från deras sida att utvidga avtalet till att gälla största möjliga antal stater. Det är det gamla problemet om att till billigaste pris bibehålla sin relativa överlägsenhet, som här uppträder i ny gestalt.

I sin självklara och berättigade önskan att säkra sina förbindelser över haven har England funnit ett lämpligt medel vara att leda sjörustningarnas utveckling i världen genom att såsom initiativtagare till nya avtal placera Foreign Office och amiralitetet i rustningsbegränsningens nyckelposition. Härigenom skapas en möjlighet att påverka andra länders marinpolitik och nybyggnadsplaner, vilket eljest icke skulle hava varit görligt. Ihärdigt och målmedvetet går England vidare på denna väg, stött av en härom uttalad önskan från den redan avsomnade nedrustningskonferensens sida. Det finnes icke ett spår av tvivel om att icke denna Englands strävan är fullständigt legitim. Framgångar hava även inhöstats, såsom vid 1935 års flottavtal med Tyskland, vilket avtal för England medgav dels att för den närmaste framtiden beräkna storleken av de sjöstridskrafter, som vid behov skulle kunna behöva avses för Nordsjön, dels att trygga England mot en tysk-engelsk kapprustning i stil med perioden 1900—1914. Å andra sidan gav sagda avtal Tyskland fördelen av att minska engelsk misstro mot det nya tyska riket och att med engelskt stöd komma loss från Versaillesfredens bestämmelser, medgivande återupp-

byggandet av en ganska mäktig tysk örlogsflotta. Det får anses sannolikt, att såväl England som Tyskland hava intresse av att intet sker, som kan uppriva grunderna för detta 1935 års samförstånd. Från tysk sida är det givetvis ytterst viktigt att icke vid krigiska förvecklingar behöva räkna med England såsom fiende. Hitlers deklARATIONER i denna sak kunna icke misstydvas. Man vill återuppbygga det tyska riket utan att bliva intvingad i 1914 års ofördelaktiga maktkonstellation. England har även intresse av att icke Tyskland stöder ett italienskt marinpolitiskt utvidgningsprogram i Medelhavet. Tysklands aktier på den marinpolitiska börserna hava därigenom avsevärt stigit.

I rättvisans namn skall icke fördöljas att tanken på internationell rustningsbegränsning är klok och riktig och att den framsprungit ur en ärlig önskan att motverka den militära spänningsökningen i världen. Att denna strävan icke lyckats bättre beträffande lant-, sjö- och flygrustningar än som skett, är förvisso beklagligt. Beträffande begränsningen av sjörustningarna befinna vi oss i sagda hänseende nu ganska nära nollpunkten. Det är ur denna synpunkt, som man måste se 1936 års preliminära, kvalitativa flottavtal.

Nu några ord om detta avtal.

Vid det förhållandet att de kvantitativa begränsningssträvandena gjort skeppsbrott, har det förvisso icke varit lätt att uppfinna, huru problemet ånyo skulle angripas. Vårt land, som städse ärligt strävat att medverka till en allsidig och rättvis rustningsbegränsning, har alltid hävdad, att denna borde i första hand vara kvantitativ, vid behov kompletterad med kvalitativ och budgetär begränsning. Det nya avtalet går däremot på helt andra linjer, vilket ur logisk synpunkt är beklagligt.

Om det t. ex. gällde att nedbringa förekomsten av skjutvapen bland allmänheten i ett samhälle till ett minimum och man i denna vällovlige avsikt bestämde, att de som hava råd att hava revolverar av stor kaliber skulle hava rättighet därtill och att de fattigare skulle hava rätt att innehava målskjutningspistoler av allenast en mycket begränsad kaliber, men att däremot skjutvapen med mellanliggande effekt icke finge förekomma, så skulle en dylik lagstiftning säkerligen ur mer än en synpunkt komma att betraktas såsom »klasslagstiftning».

I engelsk press har ej heller saknats uttalanden om att man givetvis förstår svårigheten för mindre länder att godtaga den

förbjudna zonen 8,000—17,500 tons, under det att de rikare länderna få och kunna bygga större fartyg än sistnämnda tontal.

En skandinavisk anslutning till sagda avtal har ifrågasatts och, såsom framgår av dagspressen, hava förhandlingar därom skett i London under september månad. Då dessa enligt engelska pressuppgifter förlöpte gynnsamt, väckte det ej ringa uppseende att »United Press» i London utsläppte ett meddelande, att svenska pretentioner varit »the stumbling block» vid dessa förhandlingar och att man från svensk sida bl. a. önskar 14 tums kanoner (35 cm.). Detta var naturligtvis felaktigt och orimligt. Samma »United Press» har nyligen korrigerat de felaktiga upplysningarna om kalibern m. m., men sagda nyhetsbyrås uppgifter förefalla icke tillförlitliga. En engelsk kommuniké från tiden för förhandlingarna i London meddelade i motsats härtill att förhandlingarna gjort goda framsteg och att det förefanns »no serious obstacle in the way of agreement».

Samtidigt med ovannämnda händelser blev det genom pressen allmänt känt, att ett ryskt-engelskt preliminärt marinavtal uppgjorts, vilket utgick från ovannämnda konventionsutkast men vari Ryssland önskat ändring bl. a. för att kunna bygga slagskepp, eventuellt med grövre kanoner än 35,5 cm:s kaliber, samt stora kryssare. Dessutom skulle Ryssland hava vägrat att i förväg meddela vissa flottbyggnaders omfång och art.

Dessa ryska mer-krav synas hava orsakat uppståndelse i Tyskland. Tysklands chargé d'affaires i London har enligt tyska pressmeddelanden i Foreign Office framhållit, att ett ryskt-engelskt marinavtal komme att rubba jämvikten i Östersjön. I samband härmed angavs, att det gällde två ryska slagskepp med 35—40 cm:s kanoner och 7—8 kryssare om högst 8,000 tons med 18 cm:s kanoner. Av pressen att döma skulle den tyska demarchen gjort gällande, att ett sådant avtal skulle rubba grunderna för 1935 års tysk-engelska flottavtal samt understrukit, att något ryskt-engelskt avtal ej vore möjligt utan att Tyskland vore med på detsamma.

Konventionsförslagets öde är därför för närvarande mycket ovisst.

Såsom upprepade gånger redaktionellt framhållits i Svensk Tidskrift måste man beklaga, att frågan om *svenska flottans far-*

tygstyper icke redan nu bragts till sin lösning. Men detta fel kan ju ännu repareras och det är hög tid att så sker.

En utredning i typfrågan har även anförtrotts åt t. f. chefen för marinen och har nyligen påbörjats. Denna utredning har till uppgift att i hela dess vidd upptaga frågan om bl. a. artillerifartygens ersättande till förnyad prövning. 1936 års försvarsbeslut gick ut på att det borde övervägas, huruvida Sverige-skeppen borde ersättas med fartyg av samma typ och storleksordning eller om anskaffandet av en mindre artillerifartygstyp eller ock insättande av andra fartyg i de pansrade artillerifartygens ställe vore en ur ekonomisk och organisatorisk synpunkt fördelaktigare lösning av problemet.

Går man den förstnämnda vägen och bygger moderniserade Sverige-skepp, kan det icke undvikas att göra en verklig modernisering av ifrågavarande typ i alla avseenden, vilket fordrar en viss latitud i displacementshänseende.

Vilja åter statsmakterna gå den vägen, att man skall eftersätta på artillerifartygens kanonkaliber och eventuellt öka farten, kan man komma in i den förbjudna zon beträffande kanonkaliber, som sagda avtal innehåller (25,4—15,5 cm.). Det säger sig självt, att Sverige med hänsyn till en sådan eventualitet t. v. måste behålla viss handlingsfrihet och det finnes all anledning att förmoda, att stormakterna förstå och respektera denna legitima önskan.

Går man den tredje vägen och söker ersätta kustförsvarsfartyg och kryssare samt liknande typer med enbart lätta fartyg med så små pjäser som c:a 15 cm:s kaliber, kommer man ned till ett kvalitativt flottbestånd, som icke giver rimlig effektivitet. Redan på större handelsfartyg kan man numera — och de flesta länder hava redan i fred träffat anordningar härför — uppställa kanoner om 15 cm:s kaliber. En flotta, vars kärna vore lätta kryssare med allenast 15 cm:s artilleri, skulle bl. a. av hänsyn härtill icke kunna vara tillfyllest, medan man för några miljoner kronors högre »årskvot» för nybyggnader erhåller ett resultat, som giver god valuta för nedlagd kostnad. Att uteslutande bygga en s. k. »lätt flotta» måste av dessa skäl på det bestämdaste avstyrkas. Detsamma gäller även kanonbåtar av skärgårdstyp.

Den påbörjade utredningen kommer givetvis att syna de olika slag av fartygstyper, som kunna tänkas användbara och lämpliga för svenska förhållanden och vilka i storleksordning ligga s. a. s. mellan 28 cm:s och 15 cm:s fartygen. Även typer av jagare och

ubåtar m. m. bliva föremål för undersökning i avsikt att skapa ett lämpligt avvägt bestånd av skilda fartygstyper.

Beträffande vår typfråga och nybyggnaden av örlogsfartyg bör man vidare ihågkomma, att Sveriges försvarsmakt icke byggts upp för ett isolerat krig mot en stormakt. Detta är ej fallet med armén och flyget och kan ej heller vara fallet med flottan. Vi eftersträva fastmera att skapa ett så dugligt försvar till lands, till sjöss och i luften, att detta försvar har utsikt att hålla oss utom kriget eller, om detta icke lyckas, förmår göra en sådan gemensam strategisk insats, att Sveriges land i största möjliga mån förskonas från krigets förhärjande verkan. Att härvid åstadkomma den mest uppriktiga och intima samverkan mellan olika försvarsgrenar, är allas varma önskan.

Men det skulle skapas fruktansvärt farliga luckor i försvarssystemet, om örlogsflottan finge förfalla. En förbättring av 1927 års ersättningsbyggnadsplan för flottan är därför brådskande och oundgängligen nödvändig.

Och sedan gäller det framför allt att komma *från ord till handling!*